

ציונות דתית או דתיות ציונית

בחלל עולמנו מרחף זה זמן מטבע לשון "ציונות דתית". יש באמירה זו קסם, ואם תמצא לומר - אידיאל! חזון! סיסמה! האומר זאת יוצא מלפני המלך בשני לבושים יקרים, שני אורות, שני עדיים. האחד, אור של תורה ודת; והשני, אור של ציון. "דבר ולא חצי דבר". משהו מטעם השלמות! מטבע לשון זו - שני פנים לה. יכולה היא שתהא "מטבע של אש" - אש מחממת, יוצרת, מחשלת ומחזקת: גם תורה וגם ציון. זאת, אם רק נשכיל להחזיק בצד הנכון שלה, ולא חלילה להיפך!

א. צירוף ומיזוג

צירוף של שני מושגים ומיזוג ביניהם יכול להתבצע בשתי דרכים שונות: בדרך האחת יוצאים שניהם מחזקים מן הצירוף. אין האחד נבנה על חשבון השני, ואדרבא, בשניהם מתקיים דבר הנביא (ישעיהו מא, ו): "איש את רעהו יעזור ולאחיו יאמר חזק", וכמשל חז"ל על שני ברזלים המחדדים זה את זה. אולם יש גם סוג אחר של צירוף, ובו ישנם כיפופים, ויתורים ופשרות. לעיתים שני המושגים מתכופפים ומתמעטים כדי שיוכלו ליצור סינתזה. ולעיתים אחד מהם כופה על השני ויתורים ופשרות, ויוצא מן הצירוף כשידו על העליונה! במצבים שכאלה, הצד המוותר הינו בדרך כלל זה שמבקש יותר את הצירוף ומרגיש יותר את האחריות על הנושא, ואז הוא שמשלם את מחיר היחיד. בנידון דידן, אם זו תהא דמותו של הצירוף: דתיות וציונות - יכולים אנו רק לשער מיהו שישלם את מחיר הצירוף...

למעלה מזאת, אם המושג "ציונות דתית" בא לציין סוג מיוחד של ציונות - דהיינו: שבניגוד לציונות לא דתית, שהינה עובדה קיימת, הרי קיימת גם ציונות דתית - אזי ההגדרה הינה במקומה. או אז, צירוף הדתיות אל הציונות הינו צירוף שאפשר אתו ביחד ואפשר גם בלעדיו לכאורה - כפי שעיינו רואות במציאות. מה שאין כן אם הדבר בא לומר שיש דתיות ציונית, כלומר, שהציונות מאפיינת את סוג הדתיות או את רמת הדתיות, והיא כדבר חיצוני המצטרף אל הדתיות - הרי יש כאן טעות מעיקרא. שהרי התורה והדת לא ייתכן שיהיו להן שותפים. "שיתוף" הוא מושג אסור. "אין עוד מלבדו!"

אם אמרו פעם "תורה עם דרך ארץ" הרי שאין זה אלא ביטוי מעשי לדרכה של תורה, עליה נאמר "דרך ארץ קדמה לתורה". אידיאולוגית, אותה "דרך ארץ" מהווה חלק אינטגרלי מקיום התורה, ומדרכיה שהן דרכי נועם.

ב. ציונות מצווה - מן התורה

גם גדולי התורה חובבי ציון ובניינה לא ידעו את המושג 'ציונות', וודאי שלא 'ציונות דתית'. הם ראו בעבודה הציונית קיום בפועל של מצוות יישוב ארץ ישראל ובניינה, והספיק להם הענין הדתי והתורני כדי להיות מדורשי ציון. מה

שעמד לנגד עיניהם היה ערכה הגדול של מצוה זו והחובה הקדושה לקיומה המעשי של המצוה על כל צורותיה, בבחינת "מצוות עשה שהזמן גרמא" ו"מצוה הבאה לידי אג"ת תחמיצנה"! וגם ראו בזה דרך לשיבה פנימית אל קדושת ישראל ואל המהות האמיתית של האומה.

הציונים הדתיים באו מתוך הדתיות שבהם אל הציונות - גם מתוך תקוה שהציונות תחזיר אל הדת ואל השורשים גם את אלה שנטשו את אורח חיים הדתי. בכך הם קיימו מעלה נוספת בתוך החיים הדתיים. הכוונה היא לתוספת של בנין הארץ וקירוב רגלי משיח על ידי איתערותא דלתתא של הפרחת שממות ארצנו, המהווה סימן לרגליו של משיח.

עוד ראו בכך מנהיגי הציבור הזה כתייסר בפני ההתבוללות בין אומות העולם שאיימה אז, וגם מאיימת היום במידה לא פחותה על אחינו שבגולה. הם ראו עצמם כחלוצים לפני מחנה ישראל כולו, ובדרכו של אברהם אבינו שהתהלך לפני הא-להים בקרב הבריות כדי לקרבם ולהשפיע עליהם אמונה ודרך ה'. דרך זו חייבה את אברהם אבינו להיות יותר מושלם ויותר תמים בדרכי הבורא, כי רק אם תהיה תמים עם ה' תוכל להתהלך לפניו ולהיות ל"אב המון". הציוני הדתי מעורב עם הבריות בכל שטחי החיים. בכך הוא כשמן הטוב, שמצד אחד משפר הוא את הכל, ועם זאת שומר על ייחודו, ולא כמים שמאבדים את זהותם וייחודם. בדרך זו מוכיח הציוני הדתי שזהו זיווג מאת ה' שעולה יפה, ואכן יש ב"ה מי שמגשימים אידיאל זה.

זכינו בזורנו ליישובים רבים ולקהילות קודש שתוך כדי קיום מצוות יישוב הארץ לאורכה ולרוחבה (ולעיתים, מתוך מסירות נפש ממש), הרי לא רק שהציונות במיטבה ובשלמותה אינה ערך נפרד מהדתיות שבהם, ולא עלה על דעתם שזה חייב לבוא על חשבון אלו-שהם ויתורים או פשרות של הצד הדתי. אלא אדרבא ואדרבא, גם צד הקדושה וקיום המצוות שבין אדם לחבירו כגון צדקה וגמילות חסדים בממון ובגוף התחזקו כולם במידה מרובה, וזאת באמת בזכותה ולזכותה של ארץ ישראל.

והרי ידועים לכולנו דברי הרמב"ן - ממבשרי יישוב הארץ על החובה המיוחדת של שמירת מצוות התורה בהיותנו בארץ הקודש מקומה האמיתי של התורה.

ג. ציונות דתית - מתוך גדלות

אם הכוונה במושג "ציונות דתית" מבטאת את דרך החיים הזו של קהילות הקודש, הרינו יכולים להיות גאים בכל מי שמחזיק בדרך זו ובכל מי שתומך בה.

הציוני הדתי הנאמן לא עולה על דעתו לפרש אחרת כגון: שאם ציוני דתי אנוכי יכול אני לסטות מעט ממה שמקובל, ולוותר לעיתים על הלכה ומנהגים שונים, ואולי גם ענייני צניעות מסויימים אולי גם בדרכי בילוי ובידור או הקפדה על בתי אוכל בלא כשרות מוסמכת בבחינת: אשרי! ציוני דתי אני, לא דתי רגיל, וברצוני אדגיש את הדתי וברצוני אדגיש את הציוני על חשבוננו של הקודש. וכמובן, פירוש זה רק משל היה, ואינו עולה על דעתו של ציוני דתי אמיתי.

גאוות יחידה הינה חיובית וחינוכית ומסייעת לשמור על היחוד ועל המיוחד, ובמיוחד על הדור הצעיר החי בחברה מעורבת. והדברים אמורים בשאיפה לדתיות כנה של כל הסובב את הדור הצעיר שאינו גורס ואינו מתרשם מדתיות חיצונית המבקשת מפלט לדלילות או בתירוץ שאנו דתיים מסוג מיוחד של ציונות דתית מתריסה בפני הדתי האחר.

שיטתו של הרב קוק ז"ל ופירושו בנושא זה הייתה להרבות ולא למעט להרבות אור ולהרבות קדושה עד שתשתפך ותשפיע גם על הסביבה של הציונות הלא דתית.

הוא אומר, כל צירוף של דבר חדש אל הדתיות של אדם מישראל מחייבת מאידך תוספת של אחריות תורנית וסמכות תורנית ואינה באה בחשבון על חשבון ערכי התורה. דוגמא לכך ענין של "פיקוח נפש" שמשנה התנהגות אבל הוא עצמו ערך תורני חושב "וחי בהם"! ויש הקפדה יתירה שהדברים יעשו כהלכה וכדין לא פחות ולא יותר כלשון הרמב"ם "כשעושים דברים האלו (של פקוח נפש) עושים אותם ע"י גדולי ישראל וחכמיהם כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם". הוא אומר, לא בהיסוס ורשלנות ולא בפיזיות המזלזלת באיסורים (הל' שבת פרק ב').

ד. ציונות דתית ואורתודוקסיה מודרנית

יש בדורות האחרונים ובמיוחד בדורנו - תהיות ומבוכות ולבטים שונים, ואף פירושים שונים למושגים של דת ואמונה. אנשים ונשים מסויימים שואלים ודנים על חדש ועל ישן על מסורת וחדוש מה כשר ומה לא, מה אפשר לאמץ ועל מה נאמר: "חדש אסור מן התורה" ואין כל הדעות שוות כידוע. אין בכוונתי במאמר זה להתייחס ולהתמודד עם הנושאים השונים אלא רק במה שנוגע למושג "ציונות דתית" נטו. והרי השאלות האחרות הן בעיות שנידונות גם בניו יורק ובלוס אנג'לס, בלונדון, ואף בלביא או במלון אחר בירושלים, ויש בהן לבטים של אנשים מודרניים. נושאים של מודרנה אינם שייכים דווקא לבנין הארץ. אלה הן בעיות שהזמן גרמן. אין לקיים בהן "וקמת ועלית", ולא ארץ ישראל הינה הגורם של בעיות אלו. ולענ"ד אין להעמיס את כל הנושאים על עגלת הציונות הדתית העמוסה בעיות משלה והתמודדויות מיוחדות ולא קלות. אין להוסיף עליהן אלא תקוות וביטחון בה' שאכן "עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה".

לפנינו תפקיד חשוב כיום להנחיל השקפה זו לדורות ההמשך.

